

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

**Kihívások és válaszok az Európai Unió elektronikus kereskedelemre vonatkozó
szabályozási keretei köréből**

doktori értekezés tézisei

Készítette:
dr. Erdős István

Témavezető:
Dr. Király Miklós

Budapest, 2014.

Tartalomjegyzék

I. A dolgozatban vizsgált kérdések, a dolgozat tárgya, a vizsgálat módszere	3
II. A dolgozat felépítése	9
III. A dolgozat főbb megállapításai	12
IV. A dolgozat és a kutatás eredményeinek hasznosíthatósága	14
V. A szerzőnek a dolgozat témájában releváns publikációi	15

I. A dolgozatban vizsgált kérdések, a dolgozat tárgya, a vizsgálat módszere

Francis Fukuyama 1997-ben megjelent „Bizalom” című könyvében¹ hosszasan taglalja, hogy a világ különböző kultúráinak² alapvető eltérései milyen hatással voltak és vannak a gazdasági fejlődésre mind nemzeti, mind globális. A mű üzenete, hogy egy nép, egy nemzet, egy ország gazdasági fejlődését nagyban determinálja a társadalom tagjai között évszázadok óta meglévő és folyamatosan változó *bizalmi rendszer szintje*. A bizalmi rendszer szintje túl azon, hogy döntő szereppel bír a gazdasági berendezkedés kialakulása kapcsán, különös hatással bír a gazdasági tranzakciók költségeire is. Az alacsony bizalomszintű társadalmakban alapvetően megnőnek a tranzakciók költségei. A tranzakciós költségek nemcsak közgazdasági, hanem jogi szempontból is értelmezhetőek, mind jogalkotási, mind jogalkalmazási vonatkozásban. Jogalkotási szempontból ez azt jelenti, hogy megnő a jogszabályok mennyisége és a szabályozás mélysége, mely értelemszerűen magával vonja a jogalkalmazás és jogérvényesítés intézményrendszerének bővülését is. Így megnő a jogviták száma, nagyobb szükség lesz a kazuisztikus, a laikusok által nehezen értelmezhető jogszabályokat alkalmazó jogászokra. Ezek mind a tranzakciók költségeit növelik, és így hatással vannak a gazdaság fejlődésére. Az egyes államok társadalmainak eltérő bizalmi szintje különös jelentőséggel bír az országhatáron átnyúló kereskedelmi tranzakciók vonatkozásában. A társadalom tagjainak egymással szembeni bizalmi szintje számos összetevőnek a függvénye. Bár alapvetően a családi rendszer erősségében gyökerezik, de egyéb tényezők is befolyással bírnak, mint például a globalizáció folyamata. Míg az előbbi a 20. század közepéig, végéig erőteljesen egy adott társadalom évszázadokon keresztül kialakult és persze állandóan változó kulturális hagyományainak a függvénye, az utóbbi fejlődésére, működésére és alakulására az egyes társadalmaknak a hatása már jóval kisebb. Annak, hogy a globalizáció folyamatában mely társadalmak kerülnek a győztesek, és melyek a vesztesek klubjába az adott társadalom kulturális hagyományain kialakult nemzetgazdaság globális szempontból vizsgált jelentősége lesz a meghatározó. Az államok közötti gazdasági együttműködés és annak hatására a globalizálódó gazdaság hatással van a társadalmi berendezkedésre, a társadalmi értékek alakulására. A kulturális hagyományok, és így a nemzetgazdasági fejlődési irányok még az Európai Unió tagállamai tekintetében is jelentős eltéréseket mutatnak. Ezért vetődik fel a kérdés, hogy a kultúra, és a társadalmi

¹ Francis Fukuyama: Bizalom, Európa Kiadó, Budapest, 2007.

² Az európai államok (különösen annak vezető gazdasági hatalmai), Amerikai Egyesült Államok, Japán, Kína, valamint az ázsiai „kistigris” országok. Érdekeség, hogy a kultúrát államterület, és nem nemzetiség alapján vizsgálja.

berendezkedés milyen hatással van, lehet az államok együttműködésének eredményeképpen megvalósuló jogalkotásra, illetve az így kialakuló közös szabályok megfelelő alkalmazására. Szintén megfogalmazandó kérdés, hogy az Európai Unió tagállamainak eltérő kulturális hagyományai miként manifesztálódnak az uniós jogalkotás, és az uniós jog tagállamok általi alkalmazása során. Az e kérdésekre adott válaszok folyománya, hogy az Európai Unió tagállamainak együttműködése mennyiben lehet sikeres, és gazdaságilag mennyire lehet versenyképes. Az uniós jogalkotás során kialakuló és formálódó nemzeti jogrendszerek hatékonyságára ugyanis jelentős hatással van a tagállamok eltérő társadalmi berendezkedése.

A gazdaság fejlődésének – a nemzetgazdaság alanyai között meglévő bizalmon túl – szintén elengedhetetlen feltétele az *információ*. Az információs forradalom és az információs technológiák megjelenése és egyre szélesebb körben tapasztalható elterjedése kapcsán több jövőkutató víziója szerint a társadalomban meglévő hierarchiák megszűnnek, hiszen a hagyományos társadalmi berendezkedés alapja az információ birtoklása, az információ feletti rendelkezés kizárólagos vagy korlátozottan átengedett lehetősége. Az információ feletti rendelkezés a hatalom egyik attribútuma volt mindig is, és különösen az az olyan társadalmakban, ahol az információ tartalma, minősége, formája, elérhetősége a társadalom különböző csoportjai tekintetében jelentős eltéréseket mutat.³ Az eltérések sok mindenből adódhatnak, és általában mesterséges beavatkozás hiányában rendre újratermelődnek, mégpedig egyre nagyobb mértékben.⁴

Mindezek alapján látható, hogy a bizalom és az információhoz való hozzáférés és annak birtoklása nem választható el egymástól, hiszen összefüggnek, mind egyenes, mind fordított arányban. Az első esetben az önkéntes, a második esetben a kötelező információs szolgáltatásról beszélhetünk. Hiszen minél jobban megbízunk valakiben, annál több dolgot árulunk el magunktól, magunkról. Ez igaz a gazdasági tranzakciók esetében is. A fogyasztói ügyletek körében ez azt jelenti, hogy amennyiben a fogyasztó interneten keresztül

³ A problémakört az internethez és az információs társadalom egyes elemeihez kapcsolódó területek vizsgálatán keresztül bemutatja: Subramanian, Ramesh és Katz, Eddan (szerk.): *The global flow of information: legal, social, and cultural perspectives*, New York : New York University Press, 2011.

⁴ A kérdés szervesen kötődik az információs társadalom jelenségéhez, fejlődéséhez. Erre a dolgozatom szűkebb témája miatt nem térek ki, de a következő művek áttekintésül és alapul szolgálnak az információs társadalom – már a 19. században meginduló – kialakulásával, illetve a jogi kihívásaival kapcsolatban: Bakonyi Péter: *Az információs társadalom*, MTA Jelenkor Történeti Igazgatóság, Budapest, 2000., 235. o.; Farkas János: *Információs- vagy tudástársadalom?*, Aula Kiadó, Budapest, 2002., 184. o.; Z. Karvalics László: *Információ, társadalom, történelem*, Typotex Kiadó, Budapest, 2003., 264. o.; James R. Beniger: *Az irányítás forradalma - Az információs társadalom technológiai és gazdasági forrásai*, Gondolat, Budapest, 2004., 758. o.; *Az információs társadalom és a jog átalakulása*, MTA, Budapest, 2002., 475. o.

vásárol valamit, és a kereskedő többféle fizetési módozatot kínál fel számára, a fogyasztó hajlandó az átutalás helyett a bankkártyáját is használni. A második eset, azaz a fordított hatás akkor valósul meg, ha az interneten keresztül valaki egy számára ismeretlen kereskedőtől vásárolna. Ebben az esetben igyekszik a lehető legtöbb információt megszerezni a kereskedővel kapcsolatban, mely eredményességéhez sok esetben szükséges, hogy jogszabály kötelezze az érintett kereskedőt meghatározott adatok közlésére.

Az információ és a bizalom egymásra kölcsönösen ható rendszerébe nagyon sokszor a jog, mint a bizalmi kapcsolat szempontjából külső elem, beavatkozik. A bizalmi kapcsolatokba történő beavatkozás azonban mindig kockázatos, hiszen éppúgy lehet erősítő, mint gyengítő hatása. Az alacsony bizalmi szinttel rendelkező társadalmakban a bizalmi szintet mesterségesen emelni próbáló, részletes szabályozást adó jogszabályok hatására bár nőhet a látszólagos bizalom a jog által szabályozott tranzakciók tekintetében, azonban a jogrendszer és a társadalom egészét szemlélve – pont ellenkezően – bizalomcsökkentő hatása is lehet az ilyen szabályozásnak. Minél inkább részletes egy szabályozás, annál több problémát vet fel mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás során. Jogalkotás során a jogalkotásban érintettek között, az érdekeik megfelelő érvényesítése érdekében vívott harcnak a hatására csökkenhet a bizalom, a jogalkalmazás szakaszában pedig a terjedelmes és/vagy kazuisztikus szabályozás alkalmazása és értelmezése jelent kihívást és problémát.⁵ Ez alapján, bár a cél a társadalomban meglévő eredendő bizalmi szint emelése lenne, de éppen a jogi szabályozás lehet az, amely nem képes e kihívásnak megfelelni. Különösen így lehet, ha alapjaiban heterogén bizalmi szintű közösségek – mint például az Európai Unió – viszonylatában kerül sor egységes szabályok megalkotására. Azonban szabályozással megteremthető, és emelhető is a bizalmi szint, de csak akkor, ha az alulról jövő szabályozás, illetve a magán jogalkotási törekvéseknek az eredménye.⁶ Hosszútávon akkor képes a szabályozás a bizalom szintjének az emelésére, ha az az akár jog- akár önkéntesen alkotott magatartási szabály önkéntes elhatározáson alapuló követésén alapul.⁷ A cél az ideális szabályozással az kell hogy legyen,

⁵ A szabályozás túlzott komplexitása eredményezheti annak kiüresedését és a gyakorlatban történő alkalmazhatatlanságát. Lásd: Reed, Chris im. 130 – 132. o.

⁶ Lásd ezzel kapcsolatban: Snyder, David V.: Private Lawmaking, in: Ohio State Law Journal, 64. (évf.), 371 – 447. o.; Banakar, Reza, Power: Culture and Method in Comparative Law, A Review Essay of Comparative Law: A Handbook, edited by Esin Örücü and David Nelken, Oxford, Hart Publishing, 2007 in: International Journal of Law in Context, 2009 (5. évf.) 1. szám 69 – 85. o.; a szabályozásra egy esettanulmány: Infantino, Marta: Making European Tort Law: The Game and its Players, in: Cardozo Journal of International & Comparative Law, (20. évf.), 2010, 45-87. o.

⁷ Az internet viszonylatában alkalmazott magatartási kódexek általában három csoportba sorolhatóak: önkéntes kódexek, kötelező kódexek, valamint speciális esetekben a szolgáltatási szerződések is ilyennek minősülhetnek. Az elsőbe a különböző szektorális egyesületek és önszerveződő szervezetek által megalkotott szabályok

hogy amennyiben egy mesteri pontosságú metszéssel eltávolításra kerülne a rendszerből az érintett szabályozási eszközt, akkor is megmaradjon az eszköz hatására kialakult bizalmi szint.

Mindezek alapján felvetődik a kérdés, mi lehet a jó cél, és mi lehet a jó eszköz. Természetesen ezt a kérdést nem általánosságban, hanem a kutatásom tárgya tekintetében megfogalmazva teszem fel és szeretném megválaszolni. Az Európai Unió több mint egy évtizede az elektronikus kereskedelem folyamatos fejlődését és fejlődésének felgyorsítását próbálja elérni. Azonban az igazi cél természetesen nem az elektronikus kereskedelem fejlesztése, hiszen ez a gazdasági integráció szempontjából vizsgálva csak egy eszköz lehet. Az európai gazdasági integráció szempontjából vizsgálva a cél az európai gazdaság növekedése és versenyképességének folyamatos növelése. Az európai gazdaság szempontjából különös jelentősége van a digitális gazdaságnak. A kérdés ezért az, hogy ennek az igazi cél elérése érdekében meghatározott eszköznek, mely ezúton részcellá válik, milyen eszközök útján lehet biztosítani az elérhetőségét és megvalósíthatóságát. Arra a kérdésre, hogy a digitális gazdaság vajon valóban a kor és a jövő egyik nagy lehetősége-e, nem tér ki a kutatás, hiszen az nem jogi kérdés. Arra azonban igen, hogy az elektronikus kereskedelem során a bizalom miként biztosított, és ennek milyen hatása lehet az elektronikus kereskedelem fejlődésére.

Bár már lassan egy fél évszázad telt el az eredetileg katonai és kutatási célból létrehozott, számítógépeken alapuló informatikai világháló első elektronikus kereskedelmi tranzakciók céljára történő felhasználása óta,⁸ azonban a kérdés, hogy az elektronikus kereskedelem, vagy internetes kereskedelem⁹ milyen jogi szabályozási környezetben tud a leginkább és leghatékonyabban működni és fejlődni, még ma is aktuális. Megjelenésekor az internetre némelyek, mint az akkori világ jog által szabályozott területéből kiszakadt területre tekintettek, és önálló, a kor szabályaitól mentesen működő területként képzelték el.¹⁰ Úgy

sorolhatóak, a másodikba az olyan kódexek tartoznak melyek akár jogszabály, akár valamely szervezethez tartozás vagy tevékenység folytatása kapcsán kötelezően alkalmazandóak tipikusan egy adott földrajzi terület vonatkozásában, a harmadik csoportba pedig az olyan megállapodások tartoznak melyek általában egy szolgáltató vagy kereskedő által önmagára, ÁSZF-ben vállalt magatartási szabályok tartoznak. Lásd: Price, Monroe E. és Verhulst, Stefaan G. im. 31 – 32. o.

⁸ Az elektronikus kereskedelmi tranzakciók gazdasági vonatkozásaival kapcsolatban lásd: Evans, David H. im. 2 – 16. o.

⁹ Szándékosan használom a kettős terminológiát. Ennek oka, hogy számos, az interneten, mint platformon alapuló kereskedelemre vonatkozó jogforrás nem következetes e terminológiák használatában.

¹⁰ Lásd például John Perry Barlow 1996. február 8-án kelt nyilatkozatát, melynek már címe is sokat sejtető: „A Declaration of the Independence of Cyberspace”. A nyilatkozat a tartalmában is hasonlóan előretörő, Barlow

vélték, hogy az internet által teremtett világ, az ún. kibertér vagy cyberspace, egy teljesen szabad, sajátos terület ahol a hagyományos világban megalkotott szabályok nem vagy nem teljes mértékben alkalmazandónak. Egyes, már-már a radikalizmust megközelítő gondolkodók szerint az internet egy olyan új, nemzetközi tér, amely területen a nemzeti kormányoknak nincs, és nem is lehet befolyása. Természetes, hogy ez a megközelítés nem nyert szimpátiát az internetet ellenőrizni, és irányítani vágyó kormányzatok körében.¹¹ Ezért az internet, a kibertér ellenőrzéséért vívott küzdelem már szinte az internet megszületésével egy időben megindult. Az eredetileg Svájcban feltalált rendszer továbbfejlesztése az Amerikai Egyesült Államok kutatóintézeteiben történt meg,¹² így az első próbálkozások az internet kormányzat általi ellenőrzésének megakadályozása is itt jelentek meg.¹³ Bár izgalmas lenne annak vizsgálata, hogy milyen frontokon csaptak össze kormányzatok, civil szervezetek, felhasználók és anarchisták az internet feletti ellenőrzés megszerzéséért,¹⁴ azonban a kutatásom során egy másik aspektus vizsgáltam. Az elektronikus (interneten megvalósuló) kereskedelem szabályozásának európai kereteit vizsgáltam,¹⁵ annak fényében, hogy az minként segíti elő az internet által teremtett új kereskedelmi és kommunikációs platform minél hatékonyabb felhasználását.¹⁶ Az internet ellenőrzése és irányítása szorosan összefügg a felhasználásának lehetőségeivel, módjával és hatékonyságával. A hatékonyság, mint szempont meglehetősen szubjektív kategória. Bár számos minőségi és mennyiségi szabályozási kihívást von magával az internet megjelenése,¹⁷ sem az alul- sem pedig a túlszabályozás nem segíti sem az internet, sem pedig az elektronikus kereskedelem

szavait idézve: „Governments of the Industrial World... You are not welcome among us.... I declare the global social space we are building to be naturally independent of the tyrannies you seek to impose on us. You have no moral right to rule us nor do you possess any methods of enforcement we have true reason to fear. Governments derive their just powers from the consent of the governed. You have neither solicited nor received ours.... Cyberspace does not lie within your borders. ... Cyberspace consists of transactions, relationships, and thought itself, arrayed like a standing wave in the web of our communications. Ours is a world that is both everywhere and nowhere, but it is not where bodies live....Your legal concepts of property, expression, identity, movement, and context do not apply to us. They are all based on matter, and there is no matter here.” elérhető: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>

¹¹ A probléma áttekintő bemutatása kapcsán lásd: Reed, Chris im. 5 – 16. o.

¹² Ehhez kapcsolódóan lásd: Michael L. Rustad: Internet Law in a Nutshell, Suffolk University Law School Research Paper No. 09-05. elérhető: <http://ssrn.com/abstract=1329092>

¹³ Lásd: Thierer, Adam és Wayne Crews, Jr Clyde: Who rules the net?: Internet governance and jurisdiction, Washington, D.C., Cato Institute, 2003.

¹⁴ Az internet illetve az interneten folytatott cselekmények ellenőrzéséért vívott folyamatot nagyon jól és részletesen elemzi: Jack Goldsmith - Tim Wu: Who Controls the Internet?: Illusions of a Borderless World, Oxford University Press, Oxford, 2006. 219. o.

¹⁵ Az elektronikus kereskedelem által felvetett jogi problémák áttekintésével kapcsolatban lásd: Kondricz Péter - Timár András: Az elektronikus kereskedelem jogi kérdései, Complex Kiadó, Budapest, 2000., 236 o.

¹⁶ Az interneten alapuló kereskedelem egyik jelentős fejlődési iránya a közösségi oldalakon belül kialakuló kapcsolatokra alapozott kereskedelem. Ezzel a speciális területtel a dolgozatomban nem foglalkozom. A kérdés áttekintő bemutatása kapcsán lásd: Sparrow, Andrew im. 1 – 10. o.

¹⁷ Lásd: Kohl, Uta im. 35 – 39. o.

működését, fejlődését. A hatékonyság szempontjából ezért kulcsfontosságú a kényes egyensúlyi pont megtalálása a szabályozás mértéke tekintetében. A szabályozás mértéke, azaz a szabályozás terjedelme nem lehet elégséges szempont a hatékonyság megítéléséhez. A további vizsgálati szempont a szabályozás tartalmi minőségére vonatkozik. A szabályozás tartalma adja annak valódi értékét. A szabályozás tartama akkor segítheti elő a hatékonyságot és lehet a folyamatos fejlődés biztosítója, ha a szabályalkotó és szabályalkalmazó a szabályozás által érintett felek érdekeit egyaránt figyelembe veszi, és kényesen ügyel azok megfelelő kezelésére. Így a következő vizsgálandó kérdés, hogy a kereskedelmi tranzakciókban részes felek érdekeinek képviselete és kiegyenlítése lehet-e eltérő az elektronikus kereskedelmi tranzakciókra vonatkozó szabályozásban a hagyományos formában megvalósuló tranzakciókra megalkotott szabályokban fellelhető megoldáshoz képest.¹⁸ Szükség van-e például ugyanolyan fogyasztóvédelmi előírásokra az elektronikus kereskedelmi tranzakciók esetében a joghatóság terén, mint a hagyományos formában létrejött ügyletek esetében? Ezt és a hasonló kérdéseket a hagyományos kereskedelmi ügyletek szabályozására létrejött szabályok céljainak és funkcióinak felderítésével, értékelésével, és az elektronikus kereskedelmi térben történő újragondolásával lehet megválaszolni.

Az előzőek során szándékosan használtam a kissé határozatlan tartalmú szabályozás szót a jogi szabályozás terminológia helyett, mert az elektronikus kereskedelem szabályozása által felvetett kérdéseknek csak egy része szabályozható a jogi szabályozás által kínált eszközrendszerrel, egy része csak az önszabályozással,¹⁹ az önszabályozó testületek, illetve a piaci önszabályozó mechanizmusok útján nyerhet megfelelő kereteket.²⁰ Tekintve a jogi és jogon túli körülményeket, az elektronikus kereskedelem nemzetközi szinten – értve ezalatt a heterogén regionális és globális szintet – csak korlátozott mértékben tud kialakulni és működni, igazából nemzeti illetve megfelelően homogén regionális szinten képes hatékonyan fejlődni. Természetesen ez egy – talán túlzottan is – általánosító gondolat, melynek valóságtartalmát csak számos tényező, mint például az igénybevett szolgáltatás alapján lehet megítélni. Mindezen kérdéseket az elektronikus kereskedelem során megjelenő bizalom vonatkozásában vizsgálom, különösen abból a szempontból, hogy az uniós jogi aktusokban megjelenő cél, a bizalom megteremtése és növelése mennyire lehet sikeres célkitűzés.

¹⁸ A kérdés kapcsán lásd: Reed, Chris im. 106 – 121. o.

¹⁹ Lásd pl. Polański, Przemysław Paul im. 86 – 87. o.

²⁰ Az internet és az önszabályozás alapjai kapcsán lásd: Price, Monroe E. és Verhulst, Stefaan G. im. 14 – 21. o.

A kutatás során és így a dolgozatomban – tekintettel a vizsgálat tárgyára – elsősorban a feldolgozott források elemzését és értékelését végeztem el. A feldolgozott források között megtalálhatóak az Európai Unió elsődleges és másodlagos jogforrásai, nemzetközi egyezmények, nemzetközi szervezetek szabályozási mintái, egyes nemzeti jogszabályok, illetve az érintett jogforrások értelmezését, alkalmazását bemutató esetjog, azzal, hogy tekintettel a dolgozat témájára, elsődlegesen az Európai Unió Bíróságának az esetjogát dolgoztam fel. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a releváns bírósági ügyek elemzése kapcsán kiemelten fontosnak tartottam a főtanácsnoki indítványok alapos vizsgálatát és értékelését is, hiszen ahogy több esetben ez meg is mutatkozott, eltérő eredményre jutott egy-egy kérdés értékelése során a főtanácsnok és a bíróság. A másodlagos jogforrások elemzése során különös hangsúlyt fektettem a jogalkotási eljárás vizsgálatára, az aközben született dokumentumok bemutatására és értékelésére. A szakirodalom vonatkozásában egyaránt támaszkodtam az elérhető hazai és külföldi forrásokra, mind könyvek, mind tanulmányok és egyéb források kapcsán.

II. A dolgozat felépítése

A dolgozatomban azt vizsgálom, hogy az elektronikus kereskedelemre vonatkozó Európai Unió jogi keretek miként kezelik az elektronikus kereskedelem során felmerülő egyes kérdéseket, mennyiben felelnek meg az elektronikus kereskedelem igényeinek, illetve mennyire tudják annak fejlődését elősegíteni. Az elektronikus kereskedelem fejlődése alapvetően függ a gazdasági környezet bizalmi szintjétől. A gazdasági környezet bizalmi szintje nemcsak a gazdálkodó szervezetek egymás közötti, vagy a fogyasztók irányában fennálló bizalmi kérdéseit foglalja magában, hanem a gazdálkodó szervezetek valamint a fogyasztók és a kormányzat, állam közötti bizalmi szintet is. Ennek megfelelően a jogi szabályozásnak a bizalmi szint alakulására vonatkozó hatását vizsgálom.

Az Európai Unió jogrendjének megfelelően, az elektronikus kereskedelmi tranzakciókra alkalmazandó szabályok megtalálhatóak mind az elsődleges jogban, mind pedig a másodlagos jogforrások között, melyek alkalmazása és értelmezése tekintetében elengedhetetlen szerepe van az Európai Unió Bíróságának. Az elsődleges jog kifejezetten nem szól az elektronikus kereskedelemről illetve annak jogi vonatkozásairól, azonban az elektronikus kereskedelem kapcsán is megfelelően alkalmazódóak az elsődleges jog, az Alapszerződés belső piaccal és

egyéb szakpolitikákkal kapcsolatos rendelkezései. Hasonlóan, az elektronikus kereskedelem területén megjelenő jogforrások jogalkotási alapja is az Alapszerződés rendelkezéseiben jelenik meg, illetve az Európai Unió Bíróságának a jogfejlesztő tevékenységének alapját jelentő eljárás alapjai is. Továbbá, bár nem találkozhatunk kifejezetten az elektronikus kereskedelemre vonatkozó szakpolitikával, azonban egyéb szakpolitikák megfelelő érvényesítése az elektronikus kereskedelemmel kapcsolatos jogalkotás során is megjelenő követelmény. Az Alapszerződésen túl, az Alapjogi Charta rendelkezései között sem találunk az elektronikus kereskedelmi tranzakciókat közvetlenül szabályozó rendelkezéseket, azonban bizonyos alapjogok, mint például a vállalkozás szabadsága az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokra vonatkozó uniós szabályok alkalmazása esetében is megfelelő érvényesülést kívánnak. Az Európai Unió jogalkotásában az elektronikus kereskedelmi tranzakciókra vonatkozó másodlagos jogforrások halmaza meglehetősen tág. A másodlagos jogforrások között találunk kifejezetten az elektronikus kereskedelmi tranzakciókat szabályozó jogforrásokat, de olyan általános jogforrásokat is, melyek nem kifejezetten az elektronikus kereskedelmi tranzakciókra vonatkoznak, azonban azokra is alkalmazandóak.

Tekintve a dolgozat terjedelmi korlátait, az négy nagyobb egységre tagolt.

Az **első részben** elsődlegesen az Alapszerződésnek a belső piacra vonatkozó rendelkezéseit vizsgálom az elektronikus kereskedelemre gyakorolt hatásuk szempontjából. Az európai gazdasági együttműködés alapjait az Alapszerződés tartalmazza, ezért bármilyen politikai irányvonal vagy másodlagos jogforrás csak az elsődleges jogforrás alapján és mentén létezhet. Az elsődleges jogforrás vonatkozó rendelkezéseinek az elemzése körében elsősorban azt vizsgálom, hogy az elsődleges jog szabályainak alkalmazása során felmerülhet-e, hogy azokat az elektronikus kereskedelem vonatkozásában eltérően kell alkalmazni.

Az értekezés **második részében** az Európai Unió információs társadalomra vonatkozó politikai akcióterveit, célkitűzéseit, programjait tekintem át. Ez különösen fontos része a dolgozatnak, mert bemutatja, hogy miként alakult, fejlődött az Európai Unióban egyrészt az elérendő cél meghatározása, másrészt a cél elérésének az eszköztára, melynek elemei az elektronikus kereskedelem jogi vonatkozásait szabályozni igyekvő másodlagos jogforrások. Érdekes vonala a politikai akcióterveknek és egyéb programoknak a bizalom folyamatos keresése, és a bizalomerősítő intézkedések megtételének folyamatos elhatározása.

A **harmadik része** a dolgozatnak az elektronikus kereskedelemre vonatkozó Európai Unió másodlagos jogforrásait, mint a piaci bizalom megteremtésének lehetséges eszközeit tekinti át.

Az értekezés **negyedik része** az elektronikus kereskedelmi tranzakciók vonatkozásában vizsgálja az Európai Unió egyes másodlagos jogforrásait a bizalom szempontjából két legjelentősebb elemére fókuszálva. Egyrészt a jogérvényesítéshez kapcsolódón a kollíziós jogi és joghatósági kérdésekkel foglalkozom. Másrészt a szerződéskötést megelőző, a bizalmi szint alakulása szempontjából jelentős kérdések közül az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltató tájékoztatási kötelezettségével kapcsolatos szabályokat, kérdéseket vizsgálom. Természetesen a szerződéskötést megelőzően, a bizalmi szintre ható tényező lehet még a reklámmal, kereskedelmi kommunikációval és a kereskedelmi gyakorlatokkal kapcsolatos szabályozás is.²¹ Ezeket a kérdéseket részletesen nem tárgyaltam, mert e körben az elektronikus kereskedelem szempontjából általában nem jelennek meg az általános szabályoktól eltérő szabályok. Bár sajátos kérdés a kéretlen kereskedelmi kommunikáció problémája, a probléma általános megemlítésén túl szintén nem szólok erről a kérdéstről sem részletesebben, mert egyrészt terjedelmét tekintve egy külön értekezés tárgyát képezhetné, másrészt mivel az ügylet létrejöttével és teljesítésével kapcsolatban nincs közvetlen jelentősége, nem kapcsolódik szorosan a vizsgálat tárgyához. Az értekezésben nem tárgyalom a szerződés teljesítésére vonatkozó szabályokat, a hibás teljesítés valamint a szavatosság és jótállás szabályait, mert bár a hibás teljesítéstől való félelem a fogyasztói bizalomdeficit egyik oka, azonban az elektronikus kereskedelem vonatkozásában nem találkozunk speciális, az általánostól eltérő szabályokkal.²²

Az értekezés a végén természetesen **az összegzéssel, a következtetések** levonásával zárul.

²¹ Az internetes reklámok fajtáival és reklámozás módjaival kapcsolatban lásd például: Susan Eastman - Douglas Ferguson: Reklámozás és marketing a médiában, kábelben és a világhálón, József Műhely, Budapest, 2005., 332.o.; Bányai Edit - Eszes István: Online marketing, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002., 176. o.

²² Lásd: az Európai Parlament és a Tanács 1999/44/EK irányelve (1999. május 25.) a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól, HL L 171., 1999.7.7., 12—16. o.

III. A dolgozat főbb megállapításai

Az elektronikus kereskedelemre közvetlen vagy közvetett hatással bíró Európai Unió szabályozás vizsgálata alapján a következő eredményekre jutottam:

1. Európai Unióban az internet kereskedelmi célra történő felhasználásának megjelenésével majdhogynem egy időben megjelentek a szabályozási törekvések mind a politikai célkitűzések, mind pedig a konkrét jogi szabályozás kialakítása területén. Történt ez részben azért, mert az Európai Unió a jogi szabályozás megteremtésében az elektronikus kereskedelem megfelelő fejlődésének biztosítékát látta. Azonban felmerülhet a kétely, hogy a jogi szabályozás mintegy kódexszerű kialakítása esetleg korán született meg.²³ Az Európai Unióban különösen nagy hangsúlyt fektettek az elektronikus kereskedelemre vonatkozó irányelv mielőbbi elfogadására, még azt megelőzően, hogy az elektronikus kereskedelem piaca elért volna egy bizonyos fejlettségi szintet. A kellő türelem hiánya azért lehetett veszélyes, mert így az Európai Unió önmaga akadályozta meg, hogy a tagállamokban az elektronikus kereskedelem egyes kérdéseit szabályozó nemzeti jogi megoldások kialakulhassanak, mintegy kreatív mintát és muníciót adva a megalkotandó uniós jogi rendelkezéseknek, hiszen láthatjuk, hogy több esetben az uniós jogi aktusok, másodlagos jogforrások szabályozási, elvi alapjai a nemzeti jogi alapokon, elveken és hagyományokon alapulnak, azoknak mintegy „legjobb gyakorlat” alapú gyűjteményei. A korai uniós jogalkotás szubszidiaritás elvével való összeegyeztethetőségének a kérdését veti fel az a körülmény, hogy a megfelelő gazdasági környezet hiánya miatt nem is volt lehetősége a nemzeti jogalkotóknak és így a tagállami jogoknak a megfelelőség tesztje alapján történő megmérettetésre. Érdekes itt egy pillanatra az UNCITRAL modelltörvényeinek a sorsára gondolni.²⁴ Az elektronikus kereskedelemről szóló modelltörvény²⁵ meglehetősen sikerre tett szert a nemzeti jogalkotók körében az internetes gazdaság hajnalán.²⁶ Azonban amikor kezdett egyre jobban kialakulni és megerősödni az elektronikus kereskedelem, a

²³ vö: A nemzetközi kereskedelmi szabályok kapcsán Wiener kiemeli, hogy a kereskedelemre vonatkozó jogszabályok a kereskedői közösségek kialakulását követően, míg a vonatkozó nemzeti jogszabályok pedig hagyományosan ezen kereskedői közösségek tevékenységének a fényében, arra épülve születtek meg. Lásd: Wiener, Jarrod i.m. 191 – 192. o.

²⁴ Ezen forrásoknak nem célja az elektronikus kereskedelemre vonatkozó globális jogi kereteknek a meghatározása, hanem pusztán egy szabályozási mintaként szolgálnak a nemzeti jogalkotók számára. Lásd: Polański, Przemysław Paul im. 73. o.

²⁵ UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, elfogadás időpontja: 1996. június 12.

²⁶ Lásd: Overby, A.B: Will cyberlaw be uniform?: an introduction to the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, in: Tulane journal of international and comparative law (New Orleans, La.) 1999 (7) 219-310. o.

modelltörvény szabályait korábban átvevő államokban egy újabb szabályozási hullámnak lehettünk tanúi, mely során több esetben a modelltörvény szabályain túllépve a valós gazdasági folyamatokhoz és igényekhez alakíthatták az egyes államok a nemzeti szabályait. Ez az, amire az uniós irányelv korlátozottan ad lehetőséget. Míg az elektronikus kereskedelem az elmúlt egy évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül, nem történt meg az elektronikus kereskedelmi irányelv szabályainak érdemi felülvizsgálata és átdolgozása.²⁷

2. A vonatkozó jogforrások és az esetjog áttekintése alapján úgy tűnik, hogy érzékelhető az elmozdulás a jogalkotói szerepet illetően, és egyre nagyobb lesz a szerepe az Európai Unió Bírósága által végzett jogértelmezésnek, gondoljunk csak akár az internetes autóbérleti szerződések speciális megítélésére vagy a keresőmotor szolgáltatók mentességének a kérdéseire. A jogalkotói hatáskör elbillenése veszélyes lehet a jogrendszer konzisztenciája, valamint a jogbiztonság szempontjából. Itt két vonatkozást érdemes kiemelni. Az első, hogy amennyiben a „jogalkotás” – azaz a valós gazdasági viszonyokat tényleges befolyásoló jogi szabályok, normák érdemi tartalmának a meghatározása – az értelmezés útján az Európai Unió Bíróságának a kezében van, elveszhetnek azok a garanciális szabályok, melyek az uniós jogalkotási eljárásokhoz kapcsolódnak, továbbá különös jelentősége lehet a főtanácsnok és az ügyben eljáró bírák szempontrendszerének. A második problémakört pedig az uniós intézmények között egyébként is meglévő versengés jelenti, egyrészt a jogalkotásban betöltött szerepvállalásuk, másrészt a megalkotandó joganyag tartalmát tekintve.

3. Az Európai Unió vonatkozó jogi aktusainak áttekintése azt mutatja, hogy a másodlagos jogforrások jelentős része a minimumharmonizáció elvét követte, teret hagyva ezáltal a nemzeti jogalkotónak a nemzeti jogi szabályozás kialakítása során az adott nemzeti érdekek bizonyos mértékű figyelembevételére. A minimumharmonizáción alapuló szabályozás a nemzeti jogok eltérőségéhez vezethet, mely további tranzakciós költségeket teremthet mind a kereskedők, mind pedig a fogyasztók számára. Bár tény, hogy nem elérhető olyan felmérés, részletes tanulmány mely konkrét számításokkal, tényekkel támasztotta volna alá, hogy a tagállami minimumszabályokon túlmutató nemzeti szabályozás a tényleges gátja a határon átnyúló elektronikus kereskedelmi tranzakciók fejlődésének. Ezt a Régiók Bizottsága is megjegyezte a fogyasztói jogokra vonatkozó irányelvjavaslat tárgyalása kapcsán. Továbbá, a Bizottsági javaslatok szintjén sem látható egységes álláspont a tagállami jogok eltérőségének

²⁷ v.ö.: Summary of the results of the Public Consultation on the future of electronic commerce in the Internal Market and the implementation of the Directive on electronic commerce (2000/31/EC)

és annak hatásai kapcsán, hiszen eltérően érvelt a Bizottság a fogyasztói jogok irányelvre illetve az egységes európai adásvételi jogra vonatkozó rendelettervezet tekintetében.

4. Nemcsak az elektronikus kereskedelem szempontjából jelentős és megjelenő probléma, de e körben talán különösen megjelenik a különböző jogi aktusok nyelvi változati közötti különbség. Ez jelentős mértékben megnehezíti a jogalkalmazást. További, és ettől jelentősebb probléma a különböző másodlagos jogi aktusokban és bírósági ítéletekben és főtanácsnoki indítványokban fellelhető eltérések fogalmak, elvek alkalmazása kapcsán.

5. Mint a jog által szabályozott legtöbb gazdasági területen, az elektronikus kereskedelem területén is különös jelentősége van a megfelelő önszabályozó mechanizmusoknak, magatartási kódexeknek. Az elektronikus kereskedelmi irányelv kifejezetten hangsúlyozza ezek szükségességét.

6. A megfelelő vitarendezési mechanizmusok elérhetősége szintén elengedhetetlen feltétele az elektronikus kereskedelem fejlődésének. Bár ez politikai célkitűzésként nagyon régóta jelen van az Európai Unióban, konkrét, érdemi előrelépés sokáig, egészen 2011 decemberéig nem történt.

7. A kutatás tárgya, a bizalom vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy a vizsgált jogi aktusok, esetjog alapján az Európai Unió jelenleg hatályos szabályozása nem mindig képes a heterogén európai kulturális és társadalmi térben a bizalom kellő mértékben történő erősítésére.

IV. A dolgozat és a kutatás eredményeinek hasznosíthatósága

A dolgozat, és a dolgozat alapjául szolgáló kutatás eredményei túl azon, hogy hasznos forrásként jelenhetnek meg a jogalkotás számára mind Európai Unió, mind tagállami szinten, hasznosíthatóak mind a jogászképzésben, mind pedig a gyakorlatban.

A dolgozat egyes fejezetei alapjául szolgáló kutatás már jelenleg is alapját képezi több egyetemi kurzusnak, melyek során a hallgatók nemcsak megtanulják az Európai Unió vonatkozó jogforrásait és azok alkalmazása során felmerülő gyakorlati kérdéseket, hanem betekintést nyerhetnek a közösségi szintű jogalkotás világába, megismerhetik a regionális

jogalkotás nehézségeit, illetve az ily módon megalkotott szabályok alkalmazása során felmerülő kérdéseket, problémákat.

A disszertáció továbbá hasznos forrás lehet a gyakorló jogászok és az üzleti élet szereplői számára, nemcsak az EUMSZ belső piacról szóló cikkeinek az elektronikus kereskedelmi tranzakciókra történő alkalmazása tekintetében, hanem a szabályozási esettanulmányok keretében tárgyalt másodlagos jogforrások vonatkozásában is.

V. A szerzőnek a dolgozat témájában releváns publikációi

Már megjelent publikációk

- Erdős István: Elektronikus kereskedelem, elektronikus aláírás. In: NAPIJogász, 2001. december
- Erdős István: A digitális aláírás szabályozása Németországban. In: NAPIJogász, 2002 március
- Erdős István: Patent for Computer-Implemented Inventions: A “Friendly Fire” on the European Small Software Developers? Analysis on the patentability of computer-implemented inventions under the European Patent System in: Collection of Research Papers, WIPO, Genf, 2004.
- Erdős István: -A measure to protect computer-implemented inventions in Europe, The Journal of Information, Law and Technology (JILT), 2004 (3), The ICFAI Journal of Intellectual Property Rights, 2005 (4), in: Európai Jogi Tanulmányok, szerk.: Dr. Király Miklós, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék, Jean Monnet Centre of Excellence, Budapest, 2006
- Dr. Miklós Király – dr. István Erdős: National Report of Hungary, The New Services Directive of the European Union – Hopes and Expectations from the Angle of a (Future) Completion of the Internal Market, FIDE 2008 Congress Publications, szerk.: Heribert Franz Koeck és Margit Maria Karollusinz, Facultas Universitätsverlag, Wien, 2008.
- Erdős István: A possible direction of consumer contract law in Europe, in: Central and Eastern European Countries after and before the accession. Vol. 1. Editors: Somssich Réka, Szabados Tamás, Budapest: ELTE, 2011. 215 – 245.o.

Hamarosan megjelenő tanulmányok

- Erdős István: The impact of European private international law on the national conflict of laws rules in Hungary, hamarosan megjelenik: ELTE ÁJK Annales, 2013.

- Erdős István: Az elektronikus kereskedelem hatása az Európai Unió fogyasztói szerződésekkkel kapcsolatos egyes joghatósági szabályainak alakulására, hamarosan megjelenik: PPKE, Iustum Aequum Salutare, 2014.
- Erdős István: Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata az EUMSZ belső piacról szóló rendelkezéseinek az elektronikus kereskedelem körében történő alkalmazásával kapcsolatban, hamarosan megjelenik: ELTE ÁJK, Kari Acta, 2013.